

PAUL PONSAERS

EMERITUS HOOGLERAAR CRIMINOLOGIE AAN UGENT

“Niemand heeft altijd het grote gelijk”

Voor dit themanummer legde de redactie aan Paul Ponsaers enkele vragen voor, zoals ‘Kan polarisatie ook zinvol zijn?’.

Polarisering wordt in je boek beschreven als een noodzakelijk instrument om mensen warm te maken voor extreem gedrag. Hoe gaat dat in zijn gang?

Kijk, wat is polarisering eigenlijk? Voor mij is dat iets heel simpels. Eigenlijk is dat het centrum dat leegloopt ten voordele van de extremen. Met andere woorden: je krijgt kampen. Op zich hoeft dat niet problematisch te zijn, in een democratie los je dat op door coalities te maken. Niemand heeft altijd het grote gelijk, je gaat praten met andersgezinden en je zoekt wat toenadering, anders gaat het nooit lukken. Maar wanneer die polarisering aanleiding geeft tot giftige reacties en tegenreacties, wanneer als gevolg daarvan binnen de maatschappij de tolerantiegrenzen tegenover elkaar vervagen, en mensen niet meer weten hoe met elkaar om te gaan, dan kan polarisering zich gaan vertalen in het gebruik van of aanzetten tot extreem gedrag, met als uiterste resultaat geweld. Als ik bijvoorbeeld naar Vlaanderen kijk, dan is de ‘Vlaamse kwestie’ een significante bron van polarisering.

Wat bedoel je precies met de ‘Vlaamse kwestie’?

De Vlaamse kwestie is de hunkering van sommigen, lang niet iedereen, naar een onafhankelijker Vlaanderen ten aanzien van de nationale, of eigenlijk federale, staat België. Dat heeft een heel lange geschiedenis en het aparte daarbij is dat Vlaanderen historisch gezien nooit als zelfstandige staat bestaan heeft.

Het is een interessante observatie dat polarisering niet noodzakelijk problematisch is. Dat vind je ook terug in academische literatuur daarover, waar een niet-problematische polarisering betekent dat ideeën botsen met elkaar, om uiteindelijk tot een compromis te komen. Wanneer lukt dat dan niet meer?

Kijk, elke samenleving heeft een aantal fundamentele bakens. Bij ons in België zijn dat de drie grote pacts: het taalpact, het sociaal pact en het onderwijspact. In Nederland zijn

“Bij
extreemrechts
is het centrale **gedachtegoed** het
normaliseren van **racistische**
en **antisemitische** gedachten tot
politiek **correcte uitspraken**”

die anders, maar het principe is hetzelfde. Ik noem dat specifiek ‘pacten’ omdat die overeenkomsten de Belgische samenleving als het ware ‘gepacificeerd’ hebben, ze hebben de fundamentele conflicten uit de samenleving gehaald. Wanneer je daaraan gaat beginnen morrelen, dan zeg je eigenlijk dat je tabula rasa wil maken en een nieuwe soort samenleving wil opbouwen. Je gaat het collectief geheugen wissen, je haalt die fundamentele conflicten dan weer naar boven. Dat wordt niet altijd goed begrepen door zij die deze veranderingen teweege willen brengen. Door die pacten zijn compromissen mogelijk. Haal je die weg, dan weten de verschillende partijen niet langer in een discussie hoe de andere tot bepaalde standpunten is gekomen, hoe dat gegroeid is. Dan kan je geen respect meer hebben voor die andere, en dan krijg je heel scherpe kanten in de samenleving. En wie is daar dan de dupe van? In de eerste plaats de politie, want die zal moeten proberen die samenleving in goede banen te leiden.

Is dat dan een fundamenteel verschil met vroeger? Want polarisering van ideeën en extreem gedachtegoed zijn natuurlijk geen nieuwe fenomenen.

Ik vind dat inderdaad een fundamenteel verschil. Ik zal een Belgisch voorbeeld geven, niet toevallig gekozen natuurlijk. In 1998 was de Belgische regering, met toen aan het

hoofd Jean-Luc ‘de loodgieter’ Dehaene, ervan overtuigd dat er behoefte was aan een politiehervorming. Wat heeft Dehaene gedaan? Hij heeft rond één tafel vertegenwoordigers bij elkaar gebracht van de meerderheid en de oppositie, uit het parlement en uit de regering, en het middenveld. En daar is een Belgisch compromis uitgekomen: er werd geluisterd naar wat de andere wilde en er werd een package deal gemaakt met de grootste gemene deler. Het resultaat werd het Octopusakkoord genoemd, want het werd met acht partijen gesloten. Daar is men er dus in geslaagd om de eisenpakketten goed uit te kristalliseren, en ze dan tegen elkaar af te zetten, om te kijken wie er waar toegevingen zou kunnen doen en ook wat de gemeenschappelijke ideeën waren. Dit betrof in dit geval de ontmanteling van de Rijkswacht en de versterking van de gemeentepolitie. Dat is enkel mogelijk wanneer je wil begrijpen waarop de ideeën van de anderen gestoeld zijn.

In het boek heb je het dus over de link tussen polarisering en extreem gedachtegoed. Daarbij besteed je de meeste aandacht aan extreemrechts, je startpunt is de ‘Nouvelle Droite’ in Frankrijk. In mindere mate heb je het ook over extreemlinks en hoe die zich afzet tegen de staat, terwijl extreemrechts het staatsapparaat naar de eigen hand wil zetten. Vertaalt dat zich ook naar andere ideeën over polarisering? Of is dat een gemeenschappelijk wapen van extreemrechts en extreemlinks?

Bij extreemrechts is het centrale gedachtegoed toch dat van de metapolitiek, dat mag je echt niet onderschatten. Dat is het normaliseren van racistische, antisemitische etc. gedachten

Paul Ponsaers

is emeritus hoogleraar aan de Universiteit van Gent. Hij studeerde af in de sociologie en de criminologie en promoveerde in de Criminologie. Hij schreef tal van publicaties over extreemrechts terrorisme en jihadisme. Onlangs verschenen bij Gompel&Svacina zijn boek ‘Haatzaaiers. Extreemrechtse polarisering’.

tot politiek correcte uitspraken. Dat is echt eigen aan extreemrechts. Kijk naar migratie, het standpunt van een extreemrechtse partij is daar in essentie racistisch: vreemdelingen buiten. Wat is het discours daarover vandaag? In navolging van Renaud Camus heeft men het over het gevaar van een 'grand remplacement'. Omvolking is dan het woord dat gebruikt wordt. Onze oorspronkelijke bevolking, onze identiteit is in gevaar. Dat is niet even duidelijk puur racistisch als de oude slogans en de rauwe moppen die gemaakt werden over vreemdelingen, maar eigenlijk zeg je wel hetzelfde, maar dan op een meer politiek correcte manier, zodat je discours gemakkelijker genormaliseerd kan worden. Men probeert het normaal te laten worden om in die termen te spreken. Dat polariseert ook, want onze maatschappij, vertaald in onze wetgeving, is eigenlijk gestoeld op antiracistische ideeën. Je hoeft niet eens geweld te plegen om veroordeeld te worden voor racisme. Dat valt men nu ook aan, in de naam van de vrijheid van meningsuiting.

Het discours van extreemlinks is toch anders, er is een andere kijk op de realiteit. De Rote Armee Fraktion had het over 'Klare fronten schaffen', dat was hun strijdkreet. Dat is ook polariserend, maar op een andere manier, men wil duidelijkheid over wie er voor en wie er tegen je is. En men zet zich af tegen de staat. Extreemrechts vindt dat er een staat moet zijn, men verzet zich niet tegen de staat, men wil een sterke staat. Daar gaat men op zoek naar fracties binnen de staatsapparaten met de macht om regimes te laten wijzigen, vaak is dat dan de politie of het leger. Daar creëert men dan aanhang en probeert men te fragmenteren. Je polariseert binnen het staatsapparaat, ook omdat je weet dat je niet iedereen mee zal kunnen krijgen in je verhaal.

“Het discours van **extreemlinks** is ook **polariserend**; men wil **duidelijkheid** over wie er voor en wie er tegen je is. En men zet zich af **tegen de staat**”

Is de manier waarom extreemrechts polariseert dan gevaarlijker dan de manier waarop extreemlinks het doet?

Op dit moment zou ik zeggen van wel. Extreemrechts opereert als een mol binnen het staatsapparaat, en tegenover de maatschappij spreekt men met gespleten tong. Extern een politiek genormaliseerd discours dat meer politiek correct is; intern, in gesloten chatgroepen onder gelijkgezinden nog steeds ranzig. Ik zeg niet dat dit niet gebeurt in extreemlinkse kringen, maar de volumes langs rechts zijn toch groter. Bij ons, de Facebook-groep 'Schild en Vrienden' telde op een gegeven moment 50.000 leden. Je kan dan niet zeggen dat het om een marginaal groepje gaat. Nu ja, wellicht toch ook even contextualiseren: toen er werd opgeroepen binnen die groep om te gaan betogen in Puurs naar aanleiding van een incident, stond er wel maar 50 man. Toch, de beslotenheid van de groep, daar zit een zeer problematisch element.

Wat is je dan je boodschap naar beleidsmakers toe over de problematiek van extreem gedrag dat resulteert in geweld?

Tja, het is een vreemd vraagstuk. Als beleidsmaker kan je zeggen: 'We moeten aan meer

¹ Het Coördinatieorgaan voor de dreigingsanalyse (OCAD) is de opvolger van de Antiterroristische Gemengde Groep in België. OCAD is belast met de evaluatie van de dreiging voor wat betreft terrorisme en extremisme (<https://ocad.belgium.be/>). Het OCAD staat onder het gemeenschappelijke gezag van de minister van Binnenlandse Zaken en de minister van Justitie.

preventie doen, we investeren daarin.' En er ontploft toch een bom. Wat zegt men dan? 'Preventie werkt niet.' Stel nu dat je als beleidsmaker die investeringen doet, en er gebeurt ook niets. 'Wat een geldverspilling.' OK, vergeet preventie, je zet in op repressieve maatregelen, en er gebeurt niets. 'Machtsoverschrijding, onze vrijheden worden beperkt.' En ten slotte, worstcasescenario, je zet in op repressie en er ontploft toch nog een bom. 'Allemaal een maat voor niets.' De conclusie is dat je eigenlijk altijd volgens de publieke opinie verkeerd bezig bent, je bent steeds de kop van jut.

Dus je kunt beter niets doen?

Ho, ho, nee. Je moet wel maatregelen nemen. Maar je moet ook wat er gebeurt in de openbaarheid brengen. Je wijst op evoluties in het binnen- en buitenland en je duidt aan dat je die hier niet gaat dulden. Je stelt je hardop vragen over mensen die op gevechtstraining gaan in Oekraïne of die wapens aan het inslaan zijn. En je zegt: 'Let op, dit zijn tekenen van radicalisering, en de stap naar het plegen van geweld

komt dichterbij.' Je gaat instructies geven om die mensen op te volgen, maar je uit je bezorgdheid tegelijkertijd ook in het openbaar. Inlichtingendiensten doen dit nu al tot op zekere hoogte, hè. Het staat in jaarrapporten, die dan gelekt worden naar de pers. In België heeft de OCAD¹ onlangs iemand op hun lijst gezet die lid was van het Franse vreemdelingenlegioen en in Servië gevechtstraining volgde om als huurling te kunnen worden ingezet. Die persoon was aanwezig op politieke manifestaties van 'Génération Identitaire' in Frankrijk. Wel, OCAD heeft hem niet alleen op de lijst gezet, maar heeft ook gecommuniceerd dat die persoon op die lijst is gekomen. Dat is een niet mis te verstane boodschap. Je bent niet enkel bezig met de aanpak van een probleem, je maakt het ook wereldkundig. Dat is waar het beleid op gestoeld moet zijn.

Dat is een duidelijke boodschap naar beleidsmakers. Wat ten slotte met de professionals in het veld en de academische onderzoekers die zich met deze problematiek bezighouden?

Waar zouden zij zich het best op focussen?

De evolutie van extremisme naar radicalisering, die verloopt via een verdere polarisering, is er een van gewelddoos naar gewelddadig. Je mag als individu radicaal zijn en radicale standpunten innemen, maar er is een ding dat je niet mag: geweld faciliteren of zelfs gebruiken. Dat is het strijdtoneel van de professional en van de onderzoeker, om te determineren wanneer iemand van de periferie van extremisme naar de kern gaat. We weten dat polarisering daar een rol speelt, maar er is nog veel onduidelijk. En evengoed hoe je iemand vanuit de kern terug naar de periferie haalt. Het is nu toch vooral de zachte sector die daar rond werkt, straathoekwerkers en opvoeders en zo. En die doen goed werk, hè! Maar als ik even brutaal mag zijn, soms moet je gewoon ook een gerechtelijk onderzoek beginnen om data en feiten te verzamelen hoe die spiraal naar de kern is gebeurd, om daar dan uit te kunnen leren. Als ik kijk naar de situatie vandaag, dan lijkt men daar toch huiverig voor. Bij jihadistisch extremisme niet, maar bij extreemrechts toch wel. Kijk naar Dries Van Langenhove bij ons. Het parlement heeft zijn onschendbaarheid opgegeven, want hij is volksvertegenwoordiger, maar dat onderzoek sleept zich maar voort. Ook hier is openbaarheid een kernboodschap: krijg de discussie helder.

En dat met het besef dat openbaarheid ook risico's met zich meebrengt. Noem het maar het Jurgen Conings-effect, daar heeft men onmiddellijk klaarheid geschetst dat die persoon militaire training had gekregen en in Afghanistan ook gevochten had, en dat die aan

“Je mag als individu radicaal zijn en **radicale standpunten** innemen, maar er is één ding dat je **niet** mag: geweld **faciliteren** of zelfs gebruiken”

de haal was gegaan met een flink wapenarsenaal van het leger. Merkwaardig genoeg was er toch een heel grote solidarisering rond die persoon, met steunbetuigingen in allerlei chatgroepen. Wat we daaruit leren, is dat ook uit openbaarheid polarisering kan voortkomen. Mensen in de periferie van extremisme zagen de maatregelen genomen tegenover iemand met wie ze eigenlijk wel sympathiseerden, en dat gaf het averechts effect dat die sympathie zelfs vergroot werd. Maar is dat een reden om die maatregelen dan niet te nemen? Wellicht was die actie tegen Jurgen Conings wel iets te groot opgezet, ik weet niet of ik hetzelfde zou gedaan hebben. Maar dat is natuurlijk weer hetzelfde verhaal als wat we eerder hebben besproken: ‘Damned if you do, damned if you don’t.’ Dus wellicht zou mijn boodschap aan beleidsmakers, professionals en onderzoekers in eerste instantie moeten zijn: succes gewenst!

Over de auteurs

Joery Mathys is universitair docent aan het Institute of Security and Global Affairs van de Universiteit Leiden.

Hans de Vries is plaatsvervangend portefeuillehouder van de portefeuille Gebiedsgebonden Politiewerk (GGP) bij de staf Korpsleiding.